

УДК 342.951

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.17>

Логвиненко Борис Олексійович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного права і процесу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID ID: 0000-0003-1894-4889

ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я У МЕХАНІЗМІ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

THE RIGHT TO HEALTH CARE IN THE MECHANISM OF REINTEGRATION OF THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE

У статті розглянуто право на охорону здоров'я у механізмі реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Наголошено, що поняття деокупації пов'язане з територією, тоді як реінтеграції з населенням, а отже механізм реінтеграції має бути спрямований на людей, які проживали на тимчасово окупованій території. Під механізмом реінтеграції тимчасово окупованих територій України запропоновано розуміти складне утворення, що об'єднує не тільки різноманітні заходи, спрямовані на відновлення державної влади на відповідних територіях, а й повернення (інтеграцію) населення у політичне, культурне, економічне та соціальне життя країни. Зауважено на тому, що ефективну реінтеграцію населення тимчасово окупованих територій неможливо уявити без забезпечення їхнього права на охорону здоров'я. Саме повноцінність життя та найвищий допустимий рівень здоров'я мають виступати стандартами повернення людей до мирного життя. До основних медико-правових заходів у механізмі реінтеграції тимчасово окупованих територій України віднесено: 1) Відновлення повноцінного доступу до медичної допомоги на всіх рівнях; 2) Поліпшення санітарно-епідемічного стану через проведення заходів з підтримки громадського здоров'я, забезпечення населення питною водою, продуктами, усунення джерел інфекційних та інших захворювань; 3) Реабілітаційні та медико-оздоровчі заходи для населення, зокрема, для дітей, які проживали на такій території; 4) Організація надання психологічної допомоги, усунення наслідків посттравматичних стресових розладів, відновлення стабільного психоемоційного стану людей; 5) Відновлення забезпечення населення повноцінною фармацевтичною допомогою відповідно до програм медичних гарантій; 6) Залучення міжнародної допомоги для якомога скорішого вирішення наявних проблем та покращення ситуації з охороною здоров'я на деокупованих територіях України.

Ключові слова: територіальна цілісність, деокупація, реінтеграція, механізм реінтеграції, тимчасово окуповані території, медична допомога, права і свободи людини, охорона здоров'я, право на охорону здоров'я.

The article examines the right to health care in the mechanism of reintegration of the temporarily occupied territories of Ukraine. It is emphasized that the concept of de-occupation is related to the territory, while reintegration is related to the population, and therefore the reintegration mechanism should be aimed at people who lived in the temporarily occupied territory. The mechanism of reintegration of the temporarily occupied territories of Ukraine is proposed to be understood as a complex entity that combines not only various measures aimed at restoring state power in the respective territories, but also the return (integration) of the population into the political, cultural, economic and social life of the country. The author emphasizes that effective reintegration of the population of the temporarily occupied territories is impossible without ensuring their right to health care. It is the fullness of life and the highest permissible level of health that should be the standards for returning people to peaceful life. The main medical and legal measures in the mechanism of reintegration of the temporarily occupied territories of Ukraine include: 1) Restoration of full access to medical care at all levels; 2) Improvement of the sanitary and epidemiological situation through measures to support public health, provide the population with drinking water, food, and eliminate sources of infectious and other diseases; 3) Rehabilitation and health measures for the population, in particular for children who lived in such territory; 4) Organizing psychological assistance, eliminating the consequences of post-traumatic stress disorders, restoring people's stable psycho-emotional state; 5) Restoring the provision of full pharmaceutical assistance to the population in accordance with the medical guarantee programs; 6) Attracting international assistance to resolve existing problems as soon as possible and improve the healthcare situation in the de-occupied territories of Ukraine.

Key words: territorial integrity, de-occupation, reintegration, reintegration mechanism, temporarily occupied territories, medical care, human rights and freedoms, health care, right to health care.

Постановка проблеми. Проблема деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України відрізняється винятковою складністю. Це пов'язано з її комплексним характером, утворенням політичними, економічними, військовими, соціальними, гуманітарними, ідеологічними, юридичними та багатьма іншими чинниками. Зважаючи на те, що розв'язання проблеми деокупації та реінтеграції тимчасово окупованих територій України потребує консолідації значних зусиль та ресурсів а також є довготривалою стосовно реалізації, необхідно концептуально підійти до розроблення механізму відновлення територіальної цілісності нашої держави.

Однією з важливих складових механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України є забезпечення конституційних прав і свобод громадян, які мешкають на таких територіях. Ефективне й всебічне забезпечення прав і свобод таких осіб є надзвичайно важливим завданням, що обумовлює своєчасність представленого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання актуальних проблем реінтеграції тимчасово окупованих територій України перебуває у фокусі наукових досліджень протягом останніх десяти років. Від початку анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим у лютому 2014 року, до повномасштабної збройної агресії, розв'язаної 24 лютого 2022 року.

Слід відмітити, що різноманітні аспекти забезпечення прав і свобод громадян під час дії особливого правового режиму воєнного стану вивчали у своїх працях І.О. Грицай, О.О. Кравчук, М.В. Корнієнко, Ю.В. Кривицький, Л.Л. Лепех, Л.Р. Наливайко, Х.М. Маркович, В.В. Сокурєнко, А.М. Чвалюк та багато інших вітчизняних науковців. Разом із тим, розмаїття викликів і проблемних питань, пов'язаних із триваючою дією воєнного стану, обумовлюють актуальність дослідження окремих складових механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Зокрема, це стосується забезпечення окремих конституційних прав і свобод людини у призмі деокупаційних та реінтеграційних процесів.

Мета статті полягає у розкритті значення і ролі права на охорону здоров'я у механізмі реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Виклад основного матеріалу. Слід розпочати з визначення понять деокупації та реінтеграції. Так, згідно п. 3) статті 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII, деокупація

є комплексом заходів державної політики, наслідком яких є повна відсутність на території України, що була тимчасово окупована, збройних формувань Російської Федерації і окупаційної адміністрації Російської Федерації та встановлення загального ефективного контролю України на цій території (повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території) [1].

У свою чергу, реінтеграція є процесом повернення громадян до соціального, культурного, економічного та політичного життя країн їхнього походження [2, с. 97].

Варто відзначити те, що поняття деокупації пов'язане з територією, тоді як реінтеграції з населенням, а отже механізм реінтеграції має бути спрямований на людей, які проживали на тимчасово окупованій території.

Безпосередньо під механізмом реінтеграції тимчасово окупованих територій України слід розуміти складне утворення, що об'єднує не тільки різноманітні заходи, спрямовані на відновлення державної влади на відповідних територіях, а й повернення (інтеграцію) населення у політичне, культурне, економічне та соціальне життя країни.

Виходячи з комплексної природи механізму реінтеграції, слід зупинитися на детальному розкритті такої його складової як охорона здоров'я, що вбачається нами важливою запорукою відновлення нормального порядку життя населення таких територій.

Саме по собі право на охорону здоров'я є надзвичайно важливим, адже належить до найвищих соціальних цінностей. Життя і здоров'я є взаємопов'язаними явищами як у біологічному, медичному, так і в соціальному, юридичному вимірах [3, с. 230].

Статтею 49 Конституції України право на охорону здоров'я гарантується кожному. Водночас, відповідно до статті 64 Конституції України, зазначене право не належить до тих прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану [4]. Тобто право на охорону здоров'я в умовах триваючого в Україні особливого правового режиму воєнного стану може зазнавати окремих обмежень із зазначенням строку їхньої дії.

З цього приводу М.В. Корнієнко відмічає, що воєнний стан вводиться саме для відновлення умов, за яких людина зможе ефективно реалізувати свої права та свободи. Фахівець зауважує, що у преамбулі Закону України «Про правовий

режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, серед іншого зазначено, що метою цього закону є «гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб» [5, с. 30; 6].

Слід погодитись із Л.Р. Наливайко у тому, що обмеження прав людини слід відрізнити від порушення прав людини, оскільки обмеження прав відбувається в тих випадках, коли держава чи інші суб'єкти обмежують використання окремих прав людини у конкретних ситуаціях із законними цілями (забезпечення безпеки, захист громадського порядку, охорона здоров'я), а також захист прав і свобод інших осіб чи інтересів суспільства взагалі. У свою чергу обмеження прав людини пов'язані з конкретними обставинами і повинні бути пропорційними до об'єктивних цілей, яких вони мають досягти [7, с. 630].

Зокрема, відповідно до ч. 2 Розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Основ законодавства про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-XII, у період дії воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення чи скасування: 1) розширено перелік осіб, яким надано право надавати медичну та реабілітаційну допомогу (зокрема, волонтерами, науково-педагогічними працівниками); 2) дозволено надання медичної, реабілітаційної допомоги поза місцем провадження господарської діяльності з медичної практики, зазначеним у заяві про отримання ліцензії та доданих до неї документів; 3) як виняток, до надання медичної, реабілітаційної допомоги на волонтерських засадах можуть залучатися медичні працівники, фахівці з реабілітації, які є іноземцями (крім громадян Російської Федерації або Республіки Білорусь) або особами без громадянства і прибули в Україну для надання медичної допомоги [8].

Складність досліджуваного питання пов'язана також із взаємозв'язком життя і здоров'я, на чому наголошувалось вище по тексту.

Так, Х.М. Маркович підкреслює, що умовах збройного конфлікту право на життя попри свій фундаментальний статус є практично беззахисним. Науковець пов'язує це з тим, що війна призводить до різних форм насильства, включаючи вбивства, тілесні ушкодження, викрадення, катування, які безпосередньо порушують право на життя, гідність та недоторканність. З огляду на викладене, першочерговим обов'язком держави є захист життя людини як найвищої соціальної цінності. Також згідно з міжнародним звичаєвим правом, право на життя визнається основним правом людини й належить до числа тих, відхилення

від якого неприпустимі навіть у надзвичайних ситуаціях [9, с. 97].

Погоджуючись з наведеною позицією, зауважимо на тому, що право на охорону здоров'я так само належить до фундаментальних прав людини, а його утвердження належить до головних обов'язків держави. Відповідно, життя і здоров'я є взаємопов'язаними категоріями. Без здоров'я неможливо вести мову про повноцінне життя особи, її здатність повноцінно і всебічно реалізувати інші права. У свою чергу, комплексний характер права на охорону здоров'я включає і фізичне та психічне здоров'я, і медичну допомогу, і реабілітацію, і фармацевтичне забезпечення у передбачених законодавством випадках.

Таким чином, забезпечення права на охорону осіб, які проживають на реінтегрованих територіях України вбачається надзвичайно важливим завданням. Наведене підтверджується тим, що згідно п. 5) ч. 2 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207-VII, надання медичних та соціальних послуг на контрольованих Україною територіях належить до основних напрямів захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях [1].

Підводячи підсумок потрібно зазначити про те, що ефективну реінтеграцію населення тимчасово окупованих територій неможливо уявити без забезпечення їхнього права на охорону здоров'я. Саме повноцінність життя та найвищий допустимий рівень здоров'я мають виступати стандартами повернення людей до мирного життя.

Основними медико-правовими заходами у механізмі реінтеграції тимчасово окупованих територій України мають виступати:

1) Відновлення повноцінного доступу до медичної допомоги на всіх рівнях (відновлення інфраструктури, забезпечення кадрових потреб у медичному персоналі, вирішення логістичних проблем, що обмежують доступ до медичної допомоги);

2) Поліпшення санітарно-епідемічного стану через проведення заходів з підтримки громадського здоров'я (вакцинація, імунізація), забезпечення населення питною водою, продуктами, усунення джерел інфекційних та інших захворювань;

3) Реабілітаційні та медико-оздоровчі заходи для населення, зокрема, для дітей, які проживали на такій території;

4) Організація надання психологічної допомоги, усунення наслідків посттравматичних стресових розладів, відновлення стабільного психоемоційного стану людей;

5) Відновлення забезпечення населення повноцінною фармацевтичною допомогою відповідно до програм медичних гарантій (надання лікарських засобів за програмами реімбурсації тощо);

б) Залучення міжнародної допомоги для якомога скорішого вирішення наявних проблем та покращення ситуації з охороною здоров'я на декупованих територіях України.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна констатувати, що охорона здоров'я виступає невід'ємною складовою механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій

України. Забезпечення права на охорону здоров'я осіб, які проживають на реінтегрованій території має невідкладне значення для їх успішного повернення до повноцінного життя. Складний і комплексний характер медико-правових заходів, що мають реалізовуватися в межах механізму реінтеграції свідчить про важливість досліджуваної проблеми.

Подальші дослідження будуть зосереджені на проблемі реалізації права на охорону здоров'я окремими категоріями осіб під час дії особливого правового режиму воєнного стану.

REFERENCES:

1. Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [On Ensuring Civil Rights and Freedoms, and the Legal Regime on the Temporarily Occupied Territory of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 15.04.2014 № 1207-VII zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> [in Ukrainian].
2. Rzhavska, N. Modeli reintegratsii okupovanykh terytorii: svitovyi dosvid ta ukraïnskyi variant [Occupied territories reintegration model: world experience and Ukrainian variant]. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2019. № 1. S. 96-106. [in Ukrainian].
3. Lohvynenko, B.O. Zdorovia yak pravova katehoriia: do postanovky pytannia [Health as a legal category: the formulation of the question]. *Forum prava*. 2017 № 5. S. 230-235. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1202503> [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 9254к/96-ВР. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
5. Korniienko, M.V. Prava liudyny v umovakh voiennoho stanu: zahalnopravovyi dyskurs [Human Rights in Martial Law Terms: General and Legal Discourse]. *Pivdenoukraïnskyi pravnychyi chasopys*. 2022. № 1-2. S. 27-31. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.5> [in Ukrainian].
6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu [On the legal regime of martial law]: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
7. Nalyvaiko, L.R. Konstytutsiini prava i svobody liudyny ta hromadianyna v umovakh voiennoho stanu [Constitutional rights and freedoms of individuals and citizens under the conditions of martial law]. *Zhurnal «Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii»*. 2024. № 3(31) S. 622-635. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3\(31\)-622-635](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-3(31)-622-635) [in Ukrainian].
8. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro okhoronu zdorovia [Fundamentals of Ukrainian healthcare legislation]: Zakon Ukrainy vid 19.11.1992 № 2801-XII zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> [in Ukrainian].
9. Markovych, Kh.M. Prava i svobody liudyny v umovakh voiennoho stanu: fokus priorytetiv [Human rights and freedoms under martial law: focus of priorities]. *Elektronne naukove vydannia «Analychno-porivnialne pravoznavstvo»*. 2023. № 4. S. 95-99. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13> [in Ukrainian].